

جایگاه والای حضرت عبدالعظیم حسنی(ع) نزد اهل بیت(ع)

هفته‌ی بزرگداشت «حضرت عبدالعظیم حسنی(ع)» به مناسبت سالروز ولادت ایشان از ۱۴ مهر آغاز شده است.

هفته‌ی بزرگداشت «حضرت عبدالعظیم حسنی(ع)» به مناسبت سالروز ولادت ایشان از ۱۴ مهر آغاز شده است. حضرت شاه عبدالعظیم دارای جایگاه علمی و عرفانی والایی در نزد اهل بیت(ع) و شیعیان عصر خود بوده و به روایت از ائمه و سخاوتمندی معروف بودند. در همین راستا پادشاهان مسلمان به ترویج آثار و ترمیم آرامگاه وی پرداختند و بر همین مبنا جمهوری اسلامی ایران با توسعه‌ی حرم ایشان و برپایی برنامه‌های متعدد فرهنگی، نسبت به بزرگداشت سیدالکریم اهتمام داشته است. به گزارش خبرگزاری دانشجویان ایران(ایسنا)، «حضرت عبدالعظیم حسنی» (۲۵۲ - ۱۷۳ قمری) مشهور به «شاه عبدالعظیم» و «سیدالکریم» از سادات حسنی و از راویان حدیث بوده و تَسَبُّ او با چهار واسطه به امام حسن مجتبی(ع) می‌رسد. شیخ صدوق مجموعه‌ی روایات وی را با عنوان جامع اخبار عبدالعظیم گردآوری کرده است. عبدالعظیم حسنی، امام رضا(ع) و امام جواد(ع) را درک کرده و نقل است که ایمان خویش را بر امام هادی(ع) عرضه داشت و در زمان او وفات یافت. «حرم حضرت عبدالعظیم حسنی» در شهر ری قرار دارد و زیارتگاه شیعیان است. در برخی روایات، ثواب زیارت قبر او برابر با ثواب زیارت قبر امام حسین(ع) دانسته شده است.

گفته شده که، تاریخ تولد و وفات عبدالعظیم در منابع قدیم ذکر نشده است؛ اما در منابع متأخر تولد وی در ۴ ربیع الثانی سال ۱۷۳ قمری و وفاتش در ۱۵ شوال سال ۲۵۲ قمری نقل و به کتاب‌های نزهة الابرار اثر سیدموسی بَرزنجی، مناقب العترة اثر احمدبن محمدبن فهد حلی (درگذشت ۸۴۱ قمری) و کتاب تاریخ نوشته نورالدین محمد سمهودی نسبت داده شده است. «محمد محمدی ری شهری» با استناد به نقل روایت عبدالعظیم از هشام بن حکم (درگذشت ۱۹۹ قمری) در کمتر از بیست سالگی، تاریخ تولد او را سال ۱۸۰ قمری یا پیش از آن دانسته است. همچنین با استناد به حدیث امام هادی(ع) درباره فضیلت زیارت قبر عبدالعظیم، گفته است که عبدالعظیم پیش از شهادت امام هادی(ع) (سال ۲۵۴ قمری) از دنیا رفته است. حضرت عبدالعظیم از اصحاب اهل بیت(ع)

بر اساس آنچه در تاریخ تولد و وفات حضرت عبدالعظیم (علیه السلام) گذشت، ایشان دوران حیات پنج امام از امامان اهل بیت (علیهم السلام) یعنی امام موسی کاظم (علیه السلام) تا امام حسن عسکری (علیه السلام) را درک کرده است؛ اما این بدان معنا نیست که به محضر همه آن‌ها هم رسیده یا از آن‌ها سخنی نقل کرده است. آنچه قطعی و مسلم است، ایشان محضر امام جواد (علیه السلام) و امام هادی (علیه السلام) را درک نموده و از آن‌ها احادیث فراوانی نقل کرده است. همچنین اگر به روایت کتاب الاختصاص منسوب به شیخ مفید اعتماد کنیم، حضرت عبدالعظیم (علیه السلام) محضر امام رضا (علیه السلام) را نیز درک کرده و از ایشان روایت نموده است، لیکن نمی‌توان به این روایت اعتماد کرد و بر فرض پذیرش آن، احتمال دارد مقصود از «ابی الحسن»، امام هادی (علیه السلام) باشد و کلمه «الرضا» توسط راوی یا مستنسخ افزوده شده باشد.

گفتنی است که، طبق برخی از نسخه‌های رجال الطوسی نیز، حضرت عبدالعظیم (علیه السلام) از اصحاب امام عسکری(علیه السلام) شمرده شده و در کتاب شرعة التسعیه میرداماد نیز آمده که، ایشان محضر امام عسکری(علیه السلام) را نیز درک کرده است، اما روایتی از آن امام از طریق ایشان به ما نرسیده است.

عظمت علمی شاه شهر ری

برای اثبات عظمت علمی حضرت عبدالعظیم (علیه السلام) کافی است که بدانیم، امام معصوم مردم را برای حل مشکلات دینی و یافتن پرسش‌های اعتقادی و عملی‌شان به ایشان ارجاع داده است. صاحب بن عبّاد در رساله‌ای که سال ۵۱۶ هجری قمری در شرح حال حضرت عبدالعظیم (علیه السلام) نوشته، در توصیف علمی ایشان آورده است:

«شخصی به نام اباحماد رازی از شیعیان و موالیان شهر ری با مشکلات آن زمان به سامراء رفت و خدمت امام زمانش حضرت امام علی النقی(علیه السلام) رسید و مسائلی را پرسید. پس امام پاسخ او را چنین داد: «ای اباحماد! هرگاه مشکلی از امور دینی برایت پیش آمد، جواب مشکل خود را از عبدالعظیم حسنی بخواه و سلام مرا به او برسان».

این تعبیر به روشنی نشان می‌دهد که حضرت عبدالعظیم(علیه السلام) در عصر خود مجتهد توانمندی بوده که بر اساس اصول و قواعدی که از اهل بیت (علیهم السلام) در اختیار داشت، می‌توانست دیدگاه‌های اسلام ناب را در زمینه‌های مختلف اعتقادی و عملی استخراج کند و به پرسش‌های مردم پاسخ گوید. بنابراین، ایشان تنها یک محدّث و راوی احادیث اهل بیت (علیهم السلام) نبوده است، بلکه از علمای بزرگ خاندان رسالت بوده که پس از معصومان، توان پاسخگویی به مسائل علمی را داشته و توانمندی علمی اش مورد تأیید و تصدیق امام هادی (علیه السلام) قرار گرفته است.

زندگی سیدالکریم در اوج خفقان خلافت عباسیان

دوران زندگی عبدالعظیم مصادف با شرایط خفقان و سرکوب شیعیان توسط بنی عباس بود. او نیز همچون پدرانش سال‌ها تحت تعقیب بود. او گرچه زمانی که در مدینه، بغداد و سامرا می‌زیست اما تقیه می‌کرد و عقیده‌ی خود را پنهان می‌داشت، ولی با

این حال مورد غضب خلفای عباسی از جمله متوکل و معتز بود.

بنا بر گزارش های تاریخی، عبدالعظیم(ع) در زمان معتز خلیفه عباسی به جهت اذیت و آزار و ترس از قتل، به امر امام هادی(ع) از سامرا به ری(از پایگاه های مهم عباسیان بود) هجرت کرد. برخی هم نقل کرده اند که به قصد زیارت قبر امام رضا(ع) به قصد خراسان هجرت کرد و در ری برای زیارت حمزه بن موسی بن جعفر توقف کرد و در آن جا مخفی شد.

نجاشی به نقل از احمد بن محمد بن خالد برقی نقل کرده است که، عبدالعظیم در حال فرار از سلطان به ری آمد و در سرداب خانه ی یکی از شیعیان در محله «سبکة الموالی» (کوچه و محله دوستان اهل بیت) ساکن شد. او در همان سرداب به عبادت پرداخت، روز را روزه می گرفت و شب را به عبادت می گذراند. وی مخفیانه از منزل بیرون می آمد و به زیارت قبری می رفت که آن را قبر یکی از فرزندان موسی بن جعفر(ع) می دانست. پیوسته در آن سرداب بود و خبر ورود او به شیعیان آل محمد(ص) یکی پس از دیگری می رسید تا اکثر شیعیان با وی آشنا شدند.

کرامت و سخاوت از ویژگی های خاص سیدالکریم

عبادت و سخاوت از ویژگی های حضرت عبدالعظیم (علیه السلام) است. در کتاب زندگانی حضرت عبدالعظیم (علیه السلام)، تالیف شیخ محمد شریف رازی، بعد از مبحث روش حیات آن حضرت در مدینه و عراق قبل از مهاجرتش به ایران، که همراه با تقیه و اختفا بوده است، می نویسد: «در عبادت حضرت عبدالعظیم(ع) رسیده است که در مدت عمر شریفش بیشتر روزها، بلکه غالب ایام را روزه و شب ها را به عبادت و ستایش خداوند متعال می گذرانید.»

این مطلب را صاحب بن عباد بیان نموده که مرحوم میرزا حسین نوری در آخر کتاب مستدرک الوسائل خود، چنین آورده است: «حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) از حکومت زمان خود در هراس و مورد تهدید بود و به همین دلیل وطن خود را ترک کرد و به طور ناشناس از این شهر به آن شهر می گریخت، تا این که وارد «شهر ری» شد و در محله «ساربانان»، خانه یکی از شیعیان، در «کوی بردگان» ساکن گردید و به عبادت و راز و نیاز با قاضی الحاجات و پروردگار خود مشغول شد. وی روزها را در «سرداب» خانه به سر می برد و روزه می گرفت و شب ها را به نماز و مناجات می پرداخت.»

همچنین علامه نسابه سیدجعفر اعرجی نجفی حسینی متوفای ۱۳۳۲ قمری، نوشته است: «عبدالعظیم حسنی (علیه السلام) سیدی جلیل، پرهیزگار، عابدی متقی و پاک که دارای فضایل و مناقب بی شماری است.»

لازم به ذکر است، در بذل و سخاوت ایشان وارد شده است که تنها کسی که اقتدا و تبعیت از جد بزرگوار خود، امام حسن مجتبی (علیه السلام) نمود، او بوده است. یعنی همان طوی که حضرت امام حسن مجتبی (علیه السلام)، سخی ترین مردم در زمان خود بود، به گونه ای که چند مرتبه تمام اموال خویش را میان فقرا و بی نوایان تقسیم نموده و چیزی را برای خود نگه نداشت، همین طور فرزند ارجمند و نواده بزرگش حضرت عبدالعظیم (ع) چندین مرتبه اموال خود را میان فقرا و ضعفا تقسیم نمود و بیچارگان را مدد و یاری کرد که البته باید گفت، حضرت عبدالعظیم به تمام معنا فرزند آن پدر است.

آثار علمی حول شخصیت حضرت عبدالعظیم حسنی(ع)

در خرداد سال ۱۳۹۲ شمسی، برای معرفی شخصیت حضرت عبدالعظیم حسنی(ع)، کنگره ی بزرگ داشتی در تالار شیخ صدوق واقع در حرم وی برگزار شد؛ مجموعه آثار این کنگره در ۲۹ جلد منتشر شد که برخی از آن ها عبارتند از:

- رساله فی فضل سیدنا عبدالعظیم الحسنی المدفون بالری، نوشته صاحب بن عباد.
- اخبار عبدالعظیم بن عبدالله بن علی بن الحسن بن زید بن الحسن بن علی بن ابی طالب(ع)، نوشته شیخ الصدوق، و در الذریعة به نام "حیة عبدالعظیم الحسنی" ذکر کرد.
- جنات النعیم فی احوال سیدنا الشریف عبدالعظیم، عربی، نوشته ملا اسماعیل کزازی اراکی متوفای سال ۱۲۳۶ قمری.
- روح و ریحان، یا جنة النعیم و العیش السلیم فی أحوال السید الکریم و المحدث العلیم عبدالعظیم الحسنی(علیه السلام)، فارسی، نوشته: الشیخ باقر کجوری مازندرانی، متوفای سال ۱۲۵۵ قمری.
- التذکرة العظیمیة، عربی، نوشته الشیخ محمدابراهیم کلباسی متوفای سال ۱۳۶۲ قمری.
- الخصایص العظیمیة فی احوال السید ابی القاسم عبدالعظیم بن عبدالله الحسنی(ع)، نوشته شیخ جواد شاه عبدالعظیمی متوفای سال ۱۳۵۵ قمری.
- عبدالعظیم الحسنی حیاته و مسنده، مسند حضرت عبدالعظیم حسنی، فارسی، نوشته عزیزالله عطاردی، متوفای ۱۳۹۳ شمسی.

- آشنائی با حضرت عبدالعظیم حسنی(ع) و مصادر شرح حال او، نوشته رضا استادی.

- بررسی کلی روایات حضرت عبدالعظیم حسنی(ع)، نوشته محمدکاظم رحمان ستایش.

- شناخت نامه حضرت عبدالعظیم حسنی و شهر ری، نوشته سید محمدحسین حکیم و علی اکبر زمانی نژاد.

- مجموعه مقالات کنگره حضرت عبدالعظیم حسنی(ع).

- حکمت نامه حضرت عبدالعظیم الحسنی(ع)، فارسی، نوشته محمد محمدی ری & شهری.

- عبدالعظیم الحسنی العالم الفقیه و المحدث المؤمن، سیرته و مسنده، عربی، نوشته احمد بن حسین العبدان.

- شرح حدیث عرض دین حضرت عبدالعظیم حسنی، فارسی، نوشته لطف الله صافی گلپایگانی.

زیارت کربلا در جنوب تهران

به گفته ی شیخ طوسی، عبدالعظیم در ری وفات یافت و در همان شهر دفن شد. بنا بر نقل محدث نوری، فردی از شیعیان، رسول اکرم(ص) را در عالم رؤیا زیارت می کند که به او می فرماید، فردا یکی از اولاد من کنار درخت سیب در باغ عبدالجبار بن

عبدالوهاب رازی تشییع و دفن خواهد شد. وی برای خرید آن مکان به صاحب باغ مراجعه می کند در حالی که صاحب آن باغ نیز همان خواب را دیده بود و آن باغ را وقف عبدالعظیم و دیگر شیعیان کرد که در آن دفن شوند. به همین علت، **حرم عبدالعظیم حسنی به «مسجد شجره» یا «مزار نزدیک درخت» نیز معروف است.**

بر اساس روایتی از امام هادی(ع) خطاب به یکی از ساکنان ری، **زیارت عبدالعظیم حسنی با زیارت امام حسین(ع) برابر دانسته شده است.** محققان معتقدند، این روایت تجلیلی است از مقام عبدالعظیم حسنی تا جایگاهش نزد مخاطبان و سایر شیعیان، بالاتر رود. همچنین احتمال داده اند این تشبیه به جهت شکل دهی پایگاه و محل تجمعی برای شیعیان در کنار قبر عبدالعظیم بوده باشد. علاوه بر این، گفته شده، برابری زیارت عبدالعظیم(ع) و امام حسین(ع) به جهت فضای سیاسی خاص آن دوران بوده است. امام هادی(ع) به منظور پیشگیری از خطرهایی که زیارت امام حسین(ع) از طرف حکومت های وقت، شیعیان را تهدید می کرد، زیارت عبدالعظیم را سفارش می کرد.

قدمت بقعه ی آستان شاه عبدالعظیم حسنی(ع)

باغی که پیکر مطهر حضرت عبدالعظیم(ع) را در آن به خاک سپردند، در دروازه باطن یا باب طاق، بیرون از ری واقع بود و این وضع تا حدود یک سده ی پیش دوام داشت، چنان که ملاحسین کاشفی(۹۰۶ قمری/ ۱۵۰۰ میلادی) به این معنی تصریح کرده است. نقشه ای که «**کپرورتر» جهانگرد انگلیسی در روزگار فتحعلی شاه** از ری کشید، مرقد عبدالعظیم(ع) را در بیرون شهر نشان داده است، اما عجیب است که بیش تر منابع جغرافیای کهن تر، به این مرقد اشاره ای نکرده اند. حتی برخی با آن که از مقبره امامزاده حسن(ع) و حضرت حمزه بن موسی(ع) در ری یاد کرده اند، اما نامی از عبدالعظیم نبرده اند.

مرقد حضرت عبدالعظیم(ع) همانند دیگر زیارتگاه های بزرگ، در آغاز شامل بنای حرم یعنی هسته ی مرکزی و اصلی آستانه بود که به تدریج بناهای دیگری پیرامون آن احداث شد و به شکل مجموعه ای شامل ایوان ها، صحن ها و رواق ها درآمد. بقعه ی امامزاده حمزه و امامزاده طاهر در جنب حرم عبدالعظیم(ع) نیز جزو بناهای آستانه به شمار می روند.

از نخستین بنای بقعه، آگاهی دقیقی در دست نیست. کهن ترین ماخذ مستندی که در باب بنای حرم تاکنون دیده شده است، سردر آجری درگاه اصلی حرم است که در آن به بانی سردر مذکور یعنی مجدالملک قمی، وزیر سلجوقی (اواخر سده ۵ قمری/ ۱۱ میلادی) اشاره شده است. اما در کتیبه ای که در سال های اخیر در دیوار سمت چپ همان درگاه تعبیه کرده اند، یادآور شده اند که در نیمه دوم قرن سوم هجری، بنای بقعه توسط محمدبن زید داعی علوی (۲۸۷ قمری/ ۹۰۰ میلادی) تعمیر اساسی شده است. اگر این مطلب درست باشد، باید گفت که داعی زیدی اندکی پس از درگذشت عبدالعظیم، بقعه وی را تعمیر کرد و شاید هم بنای اصلی آن را ساخت.

گذشته از این، متخصصان پس از پژوهش در اطراف دیوار آجری درگاه اصلی حرم، که دارای کتیبه سابق الذکر روزگار سلجوقی است، یادآور شده اند که پاره هایی از زیر و کنار دیوارهای آن کتیبه از آثار روزگار آل بویه است. از این رو می توان گمان کرد که این بخش از حرم ساخته ی آل بویه بوده و سپس در روزگار سلجوقیان به دست مجدالملک قمی نوسازی شده است. با این حال برخی گفته اند که این سردر از آثار مجدالملک قمی و متعلق به (۴۹۵ تا ۴۹۸ قمری) است.

از روزگار سلجوقیان تا صفویان آگاهی درست و چندانی در باب تعمیر یا توسعه و احداث بناهای تازه در آستانه در دست نیست، ولی آشکار است که این بقعه در آن روزگار مورد توجه امیران و سلاطین ایران، خاصه حاکمان شیعی مذهب بوده است، چنان که حسام الدوله اردشیر، امیر آل باوند در طبرستان سالانه ۲۰۰ دینار به آن بقعه اختصاص داده بود. این بقعه در روزگار تیموریان نیز مورد توجه بوده و آثاری از آن دوره بر جای است.

آستانه ی حضرت عبدالعظیم(ع) در روزگار صفویان که نسب خویش را به امامزاده حمزه فرزند امام موسی کاظم(ع) می رساندند، بسیار مورد توجه واقع شد و آثار و ابنیه ای در اطراف حرم بنیاد گردید و اهمیت این بقعه همواره فزونی یافت، تا در روزگار قاجار که به سبب نزدیکی شهر ری به پایتخت، سخت مورد توجه واقع شد و بیشتر بناهای وابسته به حرم عبدالعظیم و امامزاده حمزه در همان روزگار ساخته، تکمیل و تزیین شد. در نیم سده ی اخیر نیز آستانه ی حضرت عبدالعظیم(ع) مانند دیگر بقاع متبرکه و معروف ایران، رو به توسعه نهاد و با کشف آثار کهن و بسیار گران بها، بر اهمیت تاریخی آن بسی افزوده شد و متولیان وقت به توسعه، تکمیل و تزیین هرچه بیشتر آستانه و تعمیرات بنیادی بخش های کهن و پرارزش آن چون ضریح و صندوق همت گماشتند.

۵۰ ویژه برنامه در هفته بزرگداشت شاه عبدالعظیم حسنی(ع)

صبح ۱۴ مهر ۱۴۰۲ با حضور ورزشکاران و اهدای گل و فرائت زیارت نامه، برنامه های «**هفته بزرگداشت ولادت حضرت عبدالعظیم حسنی(ع)**» در سال ۱۴۰۲ با شعار «**حضرت عبدالعظیم، اسوه جهاد و مقاومت**» آغاز شد. حدود ۵۰ ویژه برنامه از روز شنبه ۱۴ مهر تا جمعه ۲۰ مهر در آستان مقدس حضرت عبدالعظیم(ع) برگزار خواهد شد.

محفل شب شعر، حضور پزشکان و پرستاران در آستان، محفل انس با قرآن، حضور خادمان در آسایشگاه کهریزک، حرکت دسته جمعی خادمان از میدان شهرری تا حرم مطهر، آیین تعویض پرچم، صبحگاه مشترک نیروی انتظامی، حضور خدام فرهنگی و قرآنی در مدارس، ویژه برنامه ی هیأت بانوان، ویژه برنامه ی گردهمایی قرآنی روستائیان، غبارروبی مزار شهدای مدفون در حرم، دیدار تولیت با خانواده شهداء، چراغ گردانی هیأت کودکان(نوباوگان حسینی)، برگزاری مراسم عقد زوج های جوان، برگزاری جشن های تکلیف، عمامه گذاری طلاب، برپایی نمایشگاه فرهنگی، بازدید رایگان از موزه و خانه علم در طول هفته، برپایی موبک پذیرایی، عطرافشانی و گل آرایی حرم و برگزاری مسابقه فرهنگی حکمت نامه حضرت عبدالعظیم(ع)، از جمله برنامه های هفته ولادت است.

ویژه برنامه ی جشن شب میلاد حضرت عبدالعظیم(ع) با سخنرانی حجت الاسلام دکتر رفیعی و مدیحه سرایی احمد شریبانی و

علی اکبر حائری، دوشنبه ۱۶ مهر بعد از اقامه نماز مغرب و عشاء در مصلاهی امام علی(ع) حرم مطهر برگزار خواهد شد. همچنین ویژه برنامه ی ظهر میلاد حضرت، با سخنرانی آیت الله حسینی بوشهری و مدیحه سرایی شهروز حبیبی اردبیلی، سه شنبه ۱۷ مهر بعد از اقامه ی نماز ظهر و عصر در شبستان امام خمینی(ره) آستان برگزار می شود.

با توجه به مطالب فوق، حضرت عبدالعظیم حسنی(ع) ضمن درک درگاه اهل بیت(ع)، دارای جایگاه علمی و فقهی والایی در عصر خویش بود، به نحوی که از سوی امامان به عنوان محل رجوع مردم معرفی شده بود. حتی پس از وفات هم، زیارت آرامگاه ایشان مورد تاکید معصومان بوده است که این روایات نشان دهنده جایگاه علمی و عرفانی حضرت عبدالعظیم(ع) است. علاوه بر آن، شخصیت سخاوتمندانه ی ایشان موجب دریافت لقب «سیدالکریم» شد، به نحوی که ایشان مانند جد بزرگوارشان حضرت امام حسن مجتبی(ع) به تکریم مادی و معنوی نیازمندان مشهور بودند. در همین راستا پادشاهان مسلمان در سده های پیشین به ساخت و بازسازی بارگاه حضرت عبدالعظیم(ع) پرداخته اند که این تکریم پس از پیروزی انقلاب اسلامی شدت گرفت و در هفته بزرگداشت سیدالکریم، شاهد برنامه های فرهنگی متعددی از سوی آستان ایشان هستیم.